Q. B. V. O.

DISSERTATIO MEDICA INAUGURALIS DE PHRENITIDE,

Quam

Conſenſu & autoritate Illuſtris ac Gratioſiſſimæ Facultatis Medicæ in alma hac Salana,

SUB PRÆSIDIO

VIRI

NOBILISSIMI, AMPLISSIMI, EXCELLENTISSIMI ATQUE EXPERIENTISSIMI

DN. JOHANNIS THEODORI SCHENCKII, MEDICINÆ DOCTORIS & Theoretices Profeſſoris Publici celeberrimi, Dn. Præceptoris, Patroni ac Promotoris æternum venerandi,

PRO SUMMIS IN ARTE MEDICA HONORIBUS PRIVILEGIISQUE DOCTORALIBUS IMPETRANDIS

Publicæ ventilationi ſubjicit

JOHANNES JEREMIAS RUTTÖRFFER, MOENOFRANCOFURTANUS

Ad diem Februarii Anno M. DC. LXVI.

Horis locoquè conſvetis.

Literis SENGENWALDIANIS.

ILLUSTRI, MAGNIFICO, PRÆSTRENUO, NOBILISSIMO, AMPLISSIMO, CONSULTISSIMO, PRUDENTISSIMO

SENATORIO ORDINI

INCLUTÆ REIPUBLICÆ FRANCOFURTENSIS AD MOENUM IMPERIALIS LIBERÆ

DNN. PRÆTORI CONSULIBUS SCABINIS AC SENATORIBUS

PATRIÆ PATRIBUS VENERANDIS

Dominis Mecœnatibus, Patronis ac Evergetis ſuis devotiſſimo honoris cultu proſequendis

Diſputationem hanc inauguralem

debita ſubmiſſione offert

JOH. JEREMIAS RUTTÖRFFER, MOENOFRANCOFURTANUS.

Præloquium.

TOt & tantis morbis affligitur homo, ut vel numerum numerare, vel quantitatem exprimere vix ac ne vix quidem quisquam mortalium certò ſibi promittere poterit: nulla corporis partis particula ſuis non ſubjecta eſt adverſitatibus: non cor, vitæ fons; non caput, animæ immortalis ſedes; non alia quæcunq; pars hic exemta eſt, quæque ſuas patitur manes.

Sed nec corpus corruptibile mille modis affligi ſatis erat, anima ipſa, utut in ſe incorruptibilis, intacta non erat relinquenda, cujus afflictiones tantò graviores ac acerbiores experitur homo præ corporis afflictionibus, quantò ipſa corpore præſtantior eſt.

Deliria inter eas non imum obtinent locum, è quorum catalogo jam *Phrenitidem*, affectum ſatis atrocem ac terribilem, in ſcenam producimus, methodum cognoſcendi & curandi ejus propoſituri, quod ut præſtare poſſimus, Divinum imploramus auxilium.

CAPUT I.

Definitionem nominalem exhibet.

ANtequam rem ipſam aggrediamur, *nominis* prius habenda ratio, quod communiter tribus membris fieri ſolet, nempe

I. Etymologia, quæ derivationem nominis exponit, Phrenitis proinde vox eſt origine Græca, latinitate tamẽ donata, deſcendens à ſubſtantivo φρὴν, mens, quo nomine *Hipp. 1. de offic. Medic.* alteram illam facultatem animæ, contradiſtinctam ſentienti exprimit, unde ipſa originatione mentis affectionem denotat, & phrenitici qui dicuntur, iis mens laborat, eadem ratione, qua pleuritis & pleuritici, nephritis & nephritici à pleura & renibus affectis denominantur.

II. Synonymia. Tenore cujus ſciendum; Latinis præterea, quamvis barbaro nomine, *phreneſin* dici, quemadmodum etiam Græcè φρενῖτις & φρένεσις dicitur: Avicennas Perſico idiomate Sirſen calidum, ad diſtinctionem frigidi, quo nomine lethargus venit, vocat. Germani vocant Unſinnigkeit / Tobſucht / Hirntöben / Wüten. it. das raſende Hirnſieber. Gallicè phreneſie: Italicè phreneſia audit.

III. Homonymia, quâ diverſæ nominis acceptiones comprehenduntur. Sumitur igitur vox phrenitis quandoque *latisſimè* pro quacunq; mentis alienatione, etiam à cauſis frigidis, ut lethargo & typhomania, uti docet *Petr. à Caſtro aph. epidem. cent. 7. aph. 81.* Quandoque *latè* pro delirio, quod calidæ quidem cauſæ originem ſuam debet, nondum tamen cerebro eſſentiale factum eſt, ſed in fieri aliunde fovetur & dependet, ut à *toto* in febrium ardentium paroxyſmis, cum quibus delirium phreniticum oritur & deſinit; vel à *diaphragmate* inflammato, à quo vapores nocivi

ad

ad caput mittuntur, qui mentem turbant, iis verò ſubſiſtentibus etiam deſinit delirium. A quibusdam tamen duo hæc deliriorum genera peculiaribus nominibus inſigniuntur, & alterum paraphrenitis, alterum pſeudophrenitis appellatur. Vid. *Lud. Mercatus de intern. morb. cur. lib. 1. cap. 11.*

Proinde ut plurimum *propriè* denotat delirium, quod cerebro per eſſentiam laborante affligit; quod licet quandoque primò per conſenſum obortum ſit, ita tamen cerebro jam eſſentiale factum eſt, ut etiam priori affectu ſoluto ipſum adhuc perſiſtere poſſit. Et hoc ſenſu non omne delirium, etiam cum febre, phrenitis dicendum eſt, ſed quod eſt ab inflammatione cerebri, ut infra patebit.

CAPUT II.

Tradit definitionem realem.

NOminalibus hiſce præmiſſis, ut res ipsa methodicè tractetur, definitio realis ſubjungenda; quam ut etymologiæ etiam ratio habeatur, talem formabimus.

Phrenitis eſt delirium perpetuum cum febre ardente continua ac vigiliis contumacibus à calore præternaturali ſpiritus animalis cerebro inſiti originem ducens.

GENUS definitionis hujus conſtituimus *delirium*. Ubi in anteceſſum ſtatim monendum, quod non rarò ab Autoribus per inflammationem cerebri vel membranarum ejus definiri phrenitis ſoleat, quæ tamen definitiones nobis nequaquam adverſentur.

Dicimus enim cum *Senn. 1. prax. part. 2. cap. 7.* affectionem hanc dupliciter conſiderari ut & definiri poſſe, vel ut morbus, inflammatio ſcilicet cerebri, vel ut ſymptoma ſeu depravata actio facultatum principum, nos poſteriori hac ratione ejus tractationem ſuſcepimus, indeque forma-

 lem

lem conſtruximus definitionem, cui cauſalis non repugnat, ſiquidem & nos pro causa proxima agnoſcamus inflammationem cerebri, ut infra patebit. Sed ad noſtrum Genus convertenda oratio.

Tria communi Doctorum conſenſu ſunt rerum p.n. genera: Morbus, cauſa morbi, & ſymptoma: Mentis affectiones ad quod pertineant, ſi quæratur; ad tertium reſpondemus: Non enim morbus eſt, quia mens non eſt pars corporis organici, ſed facultas animæ; nec causa morbifica eſt, uti manifeſtum, nec quisquam in dubium vocabit; Manet igitur quod ſit *ſymptoma*: Quicquid enim præter naturam ſe habet exceptis morbis ac cauſis morbificis, ſymptoma vocari docet *Gal. de ſympt. diff. cap 2.*

Symptomata deinde in triplici ſunt differentia: Læſæ nimir. actiones, excreta & retenta, ac qualitates mutatæ. Actiones verò quæ naturaliter in homine fiunt, etiã triplicis ſunt generis: Naturales nempe, vitales & animales. Mentis læſiones ad *læſarum actionum* & quidem *animalium* ſymptomata pertinent, mens enim vel ratio eſt actio facultatis animalis.

Tandem facultates animales dividuntur in cognoſcitivas & motivas, vel diſtinctius in ſenſitivas, motivas & principes: Sub ſenſitivis comprehenduntur ſenſus externi, ſub principibus, ſenſus interni & ratiocinatrix potentia. Hinc patet phrenitidem in genere rerum p.n. eſſe ſymptoma in actionibus animalibus *principibus*: Afficiuntur enim ſenſus interni, communis ſenſus, phantaſia & quandoque memoria, afficitur etiam ipſa ratio.

Læſarum actionum tres etiam ſtatuuntur differentiæ: Abolitarum, diminutarum, ad quas, vi contrariorum juxta Argenterium aliosque auctæ pertinent; & depravatarum.

Depra-

Depravari in hoc affectu actiones principes facultatis ἡγεμονικῆς rectricis; *Gal. 2. de cauſ. ſympt. cap. 7:* patet, quia ægri aberrant in judicandis rebus, nec verum à falſo, bonum à malo, turpe ab honeſto, congruum ab abſurdo & quod nec loco nec tempori congruit, diſtingvere valent, ut verba habent *Sennerti.*

Valet tamen hoc tantum de imaginatione & ratiocinatione; memoria verò quæ ſæpe etiam læditur, non depravatur, ſed vel imminuitur, vel plane aboletur, ſenſus communis actio ob vigilias aucta dici poteſt.

Quapropter concludimus cū *Magnif.* ROLFINCIO *Meth. cogn. & cur. aff. partic. corp. lib. 1. part. 1. c. 3:* Depravatur imaginatio & ratiocinatio, memoria etiam læditur imminutè, & ablatè, nunquam depravatè.

Atque hic tandem ratio patet, cur CONCEPTUM GENERICUM conſtituerimus DELIRIUM. Nā ut docet *Senn. 1 prax. part. 2. cap. 6. phantaſiæ ac ratiocinationis depravatio quæcunque Græcis in genere* παραφροσύνη, *Latinis delirium & deſipientia appellatur:* Et paulo poſt: *Etſi verò magna ſit deliriorum varietas, tamen in genere in depravatione functionum principum, phantaſiæ & ratiocinationis conveniunt, quando ſcilicet phantaſmata ſeu imagines, nec quæ debent, nec ut debent, offeruntur, nec ut par eſt conjunguntur, ſed phantaſmata à conſvetudine & ratione aliena objiciuntur ac inordinatè ac confusè moventur, ac diverſorum objectorum ſimulacra ſimul offeruntur & inepte conjunguntur: Unde abſurda & loqvuntur & agunt.*

Rationi ſuffragantur autoritates Clariſsimorum Virorum, *Phrenitis eſt inſania vel mentis diminutio cum acuta febre*, inquit *Autor definit. Medic. Et Gal. 1. prorreth. ſect. 1. comm. 1. Phrenitis eſt dementia continua cum acuta febre.* Plures adducere quid juvat. Vide ſis *Sennertum joëlem Magnif. Rolfincium* aliosque.

Sciem-

Sciendum autem, licet in phrenitide ſemper & ratiocinatio & imaginatio lædantur, quandoque tamen læſionem illam magis in imaginatione quam ratiocinatione, quandoque magis in hac quam in illa cerni, uti. *Gal. de ſympt. diff. cap.3.* binis adductis exemplis teſtatur. Et tantum de conceptu definitionis generico.

Conceptũ Differentalem deſumſimus ab iis quæ ad propriè dictam phrenitidem neceſſariò requiruntur, nempe 1. *ab ipſius delirii duratione*: Continuum enim hic eſt delirium, hoc eſt toto morbi decurſu delirant ægroti, nec ad mentem revertuntur, priusquam integre ſolvatur affectus: teſtantur hoc *Gal.5.loc.aff.cap.4.1 prorreth.com.1.text.1.Celſus lib.3. de re Medica cap.18.* dicens: *phrenitis verò tum demum fit cum continua dementia eſſe incipit.* Non repugnat tamen ſuas habere exacerbationes & remisſiones. Quod concludere licet ex *Holl 1. de morb. intern.6.* dum de V. S. dicit obſervandum tempus eſſe, quo minus furere videatur æger: accesſiones hæ ſunt ut plurimum de tertio in tertium. 2. *ab affectibus comitantibus*; qui ſunt febris ardens continua, & vigiliæ contumacisſimæ. De priori *Gal. lib.3.epidem. ſect. 3.comm.46.& lib.1.prorreth. comm.1.text.1.* ubi Gal. ait. Φρενιτίζειν δὲ ἐν πυρετῷ τῷ διηνεκεῖ δὲ τῆς παραφροσύνης ὅτ᾽ ἅμα πυρετῷ γένηται τὴν φρενῖτιν γνωρίζομεν. *Deſipere vero eum febre & continuitate delirii phrenitidem appellamus.* De poſterioribus tum alibi tum *5.de loc.aff.cap.4.* 3. *à cauſa immediata ſeu continente*, quam diximus eſſe calorem p. n. ſpiritus animalis cerebro inſiti. De quibus omnibus infrà.

CAPUT III.

De ſubjecto agit.

EX læſis actionibus in partis affectæ cognitionem pervenire haud difficile; indicant enim actiones læſæ illam partem affectam eſſe, in qua naturaliter fieri debent.

Cere-

Cerebrum itaque inter partes corporis ſolidas ut μόριον ὁμοιομερὲς καὶ ἀνομοιομερὲς primarium phrenitidis ſubjectum eſt, & quidem (quatenus per delirium definitur) ſecundum eam conſtitutionem, ſecundum quam proximum principum facultatum organum eſt. Hæc à *Gal. 3. de loc. aff.* ſimilaris dicitur, docet enim ibi læſionem, quæ accidit cerebro ut inſtrumentum eſt, pertinere ad corpus, quia ob eam læduntur ſenſus externi & motus primariò & evidentius: eam verò quæ ad ipſum pertinet, ut ſimplex pars eſt, pertinere ad animam, h. e. ad interiores animi potentias.

Subſtantia hæc ſpectanda non modò quâ medullaris, ſed etiam quâ calido inſito, ſpiritu inſuper animali gaudet, atq; ſangvine perfuſa eſt vitali, per hæc etenim apta nata eſt, & diſpoſita actiones ſuas exercere, imaginatur, ratiocinatur, recordatur, ſentit & movet.

Cum ad inflammationem reſpicitur, ratione tumoris κατὰ τὴν ἐν αὐτῷ μήνιγγα principaliter afficitur, præcipuè tamen tenui, medullam cerebri penitiꝰ inveſtiente in vaſaq; ipſi impertiente, unde ipſi poſtmodùm communicatur inflammatio.

Confirmat hanc ſententiam *Zacutus Luſit. l. 1. prax. hiſtor. 4. Si phrenitidis nomine*, inquit, *deliriũ intelligas, perpetuò cerebrũ ſolumq́ infeſtat, quia ſymptoma eſt in actione læſa principis facultatis in cerebro reſidentis: Si morbum ad quem ſequitur, non oportet neceſſario cerebrum primariò aut perpetuò obſidere.*

Ut quis deliret, *an neceſſe ſit, univerſum cerebrum æqualiter affici*, ſi quæritur, reſpondetur: Cum non ſolũ facultates in cerebro ſedibus non diſtingvantur, ſed ſpiritus animales totum cerebrum permeent, motus quoque ſangvinis perpetuus ſit, vix poterit fieri, ut unâ inflammatâ,

partes reliquæ non alterentur,& ſucceſſivo tempore quoq; accendantur.

Paucis adhuc tangendus *Carteſius*: Peculiarem enim hic & quidam alii cum illo fovent ſententiam,docentes, in glandula illa, quæ in cerebro ad ortum canalis illius, qui à medio ventriculo in nobilem penetrat, poſita eſt, & à figura externa pinealis dicitur, cauſam mali ſtabulari, fieriq; delirium ab idearum in glandula illa, quam Græco nomine κωνάριον vocant, motu nimio, violento & confuſo: Verùm,utut in eo,quod idearum iſtarum,quas ſibi fingunt, motum, ex motu ſpirituum animalium dependere doceant, nobis non contradicunt; quia tamen motum iſtum ita ſimpliciter ad glandulā iſtam reſtringere laborant,in eo illis penitùs aſſentiri non poſſumus, præprimis cum nondū probatum ſufficienter ſit,uſum iſtius glandulæ eſſe,ut in ea tanquam in centro anima omnes ſenſuum externorum ſpecies recipiat,dijudicet & ex iis ideas formet. *Vid. Thom. Barthol. anat. reform. lib. 3. cap. 6.*

CAPUT IV.

De cauſa continente ſeu immediata.

C*Auſam continentem* phrenitidis in definitione cum *Magnif. Rolfincio* poſuimus calorem p. n. ſpiritus animalis cerebro inſiti, permoti hac ratione: Læditur facultas inſtrumento ejus proximo læſo; at inſtrumentum facultatum principum proximum eſt ſpiritus animalis cerebro inſitus: E. cauſa læſarum facultatum principum, & conſeq. phrenitidis eſt vitium ſpiritus animalis cerebro inſiti.

Vitium

Vitium hoc per calorem p. n. vel accenſionem exprimitur, quæ exceſſiva eſt eorum incaleſcentia, cerebri membranarumque inflammationem includens.

Licet autem nonnulli ſint, qui & hic occultum aliquid velint, malumus tamen omne hoc ſub accenſione iſta & incaleſcentia exceſſiva comprehendi, maximè quod non minus peccetur in cauſis manifeſtis demonſtrandis, quam occultis eliminandis, ſatius fore arbitrantes, cùm eſſentiales rerum formas ignoremus, phyſicorum more accidentibus propriis eas circumſcripſiſſe.

Sumitur autem vox inflammationis non pro φλογώσει ſimpliciter, non pro ſola ſuppuratione ſeu apoſtemate, ſed pro tumore calido à ſangvine præprimis bilioſo, interdum & pituitoſo exorto; ut ita tanquam genus, binas illas ſpecies à *Gal. l. c.* traditas, humidam puta & ſiccam, ſub ſe comprehendat. Nemo enim ſibi imaginetur ſemper apoſtema aliquod in cerebro requiri, ſed ſufficit illud tumore calido à ſanguine bilioſo influente orto teneri, nec tam putredinoſo, quam eryſipelatode, adeo ut mirum non ſit tum *Volcherum Coiterum*, tum *VValæum aliosque* in demortuis iſtis & à ſe apertis nulla apoſtematis veſtigia obſervaſſe. Quanquam autem *Zac. Luſit. 1. prax. hiſtor. 4.* & *Lud. Mercatus 1. de intern. morb. cur. 11.* ad ſtrictam acceptionem videantur reſtringere vocabulum inflammationis, loqvuntur tamen illi de phrenitide exquiſitiſſima: Ita enim *Mercatus* ait: *Aſſerendum eſt phrenitidem omnem, cerebri inflammationem (in qua tria morborum genera neceſſariò reperiuntur, nimirum p. n. tumor, qui partis vitiet figuram, & calida intemperies ob humorum ſuccenſionem aut putredinem, & ultimo ſoluta unitas) revera non eſſe, nam ſi quis rem hanc*

diligentius penſitet, reperiet procul dubio, non ſemper hæc omnia in phrenitide adeſſe.

Undè ex decretis Galeni, Pauli & Aetii ſubnectit: *nomine inflammationis hac in parte tria eſſe intelligenda, omnia quidem phrenitidem & phreniticum etiam deliramentum inducentia 1. irrigationem cerebri à bilioſo humore, nondum tamen communicata qualitate toti cerebro 2. effervescentiam & ſucceſſionem aut tranſitum humorum, qui ſunt in venis membranarum cerebri ante integram inflammationis conſtitutionem 3. quam veram arbitratur eſſe inflammationem, quæ in ſpatiis & poroſitatibus cerebri fit, ubi ad eas ex venis excurrit humor, tumoremque efficit p. n. atq; abſceſſum:* & illam phrenitidis ſpeciem ab inflammatione ultimæ hujus acceptionis inductam, exquiſitiorem judicat, eamque ab *Hipp. 7. aph. 50.* nomine ſphaceli expreſſam eſſe putat.

CAPUT V.

De cauſis antecedentibus ſeu mediatis proximioribus.

C*Auſæ* phrenitidis *antecedentes* ſeu *mediatæ proximiores* ſunt humores corrupti, idque non ſolum in *qualitatibus* primis, ſed etiam *ſecundis*, & *ſubſtantiæ modo*. Ut enim à varia principiorum ac materiæ diſpoſitione ſalutari, multæ nobiles in corpore proveniunt actiones, quas *Fernelius*, *Scaliger* aliiquè occultis & ſupraelementaribus qualitatibus adſcribunt; ita à transpoſitione eorum vitioſa & nociva variæ & non rarò terribiles actionum harum læſiones cauſari poſſunt.

Etſi vero plerumque ſangvis bilioſus dominatum ſuum

ſuum præ reliquis exerceat, videtur tamen & ſangvinem ferventem, cujus fit mentio à *Gal. 2. de loc. aff. 9. & 3. Epid. ſ. 3. t. 45.* quin & alios quoque humores excludi non poſſe, & ita pro admiſtione & corruptione talium ſuccorum phrenitidem modo exquiſitiſſimam, modo exquiſitam, puram, permixtam ſuboriri. Exquiſitiſſima eſt à bile, ut loquitur ille ac ſcribit. *1. prorrhet. 2.* Permixtæ exempla colligi poterunt ex *Hipp. 3. Epiſt.* in uxore Dealcis.

Hinc communiter hæ diſpoſitiones cacochymiæ bilioſæ nomine veniunt, eaque quandoque pura, quandoq; notha dicitur, prout bilioſus humor nunc purus eſt, nunc cum ſangvine, pituita, vel melancholia conjunctus. Ipſa etiam bilis quandoque flava, nonnunquam pallida, aliàs exuſta & atra hic peccare dicitur.

Hoc confirmant obſervationes tum aliorum, tum *P. Foreſti l. 10. obſ. 4.* ubi phrenitidem deſcribit ex bile flava immoderatius excalefacta, & plus æquo aduſta: *Et obſ. 6.* aliam ex ſangvine, cui bilis in minori copia admixta erat.

Refertur etiam huc *bilis flava* excrementitia, à ſangvine non ſeparata.

Serum etiam tincturâ eadem impragnatum ac corruptum. Ab his elevati *vapores* calidi in intermedia ſpatia meningum effuſi, prohibita tranſpiratione accenſi igneam cerebro communicant qualitatem. Adiſis *Platerum*.

Humores hi non æqualiter excedunt, ſed κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον.

Quandoque *malignis qualitatibus* imbuti deprehenduntur, quod confirmatur exemplo ægroti. *3. Epidem. com. 1. t. 75.* item in peſte & febribus peſtilentibus quandoque apparet.

Interdum ob *motum eorundem* excedentem vel deficientem, quæ ſententia eſt *Harveaneorum* & *Carteſianorum*,

rum, multumquè ad vehementiam delirii & morbi acutiem facit.

Si *acidior* juſtò *ſangvis* à lixiviali ſale bilis excrementitiæ agitatur, *fermentatio* p.n. ſuboritur, calor augetur, ſangvis vehementer agitatur, vapores ſpiritus animales irritant coinquinantquè.

Chimici humorū acredines ſub☿rio ſuo ſublimato recondunt, adiſis *Illuſtrem Rolfincium l. c.*

Fruſtrà delirat *Helmontius*, cum bilem non rapi ad cerebrum ſed in hypochondriis et fine ilei retentam, affectū hunc producere perhibet. Hoc ipſo enim concedit, hanc in genere venoſo retentam, reſtagnantem & cum ſangvine adhuc conjunctam phreneſin excitare poſſe & ita cerebrum per eſſentiam vel per conſenſum afficere.

CAPUT VI.

Cauſas mediatas remotiores exponit.

INter cauſas antecedentes mediatas remotiores præcipuum locum tenet TEMPERAMENTUM, quibus à natura calidum & ſiccum datum eſt, hi enim præ aliis fomitem mali alunt. Quamvis enim, ut antea dictum, affectus hic non dependeat per ſe ab intemperie calida & ſicca: hæc tamen humorum & corporis conſtitutio præ aliis aptior eſt ad ſuſcipiendam illam impreſſionem, cujus vi, accedente aliqua cauſa procatarctica, facillimè phrenitis in actum deduci poteſt. Ea de cauſa juvenes & viri crebrius phreneſi laborant.

Reliquæ cauſæ remotiores, quæ vulgò triplici claſſe, *naturalium, non naturalium, & præternaturalium rerum*, ordinantur,

dinantur, omnes ad phrenitidem diſponunt, vel intemperiem calidam & ſiccam humoribus inducendo, vel ſubſtantiæ modum & miſtionem eorum corrumpendo vel latentem diſpoſitionem faciendo, vel excitando ac in actum ducendo.

Jnter Res Naturales præter temperamentum excellunt *ſexus* & *ætates*.

Ratione Sexus ad phrenitidem magis diſpoſitus eſt *melior* dictus, qui majori donatus eſt calore præ ſequiori. Notanter autem dicimus, magis diſpoſitum eſſe, nam nec ſequiorem ſexum excludimus, dum non ſolùm inter fœminas reperiantur, quæ viris ſunt calidiores, ſed inſuper ſexus hic ob fermentum uterinum multarum occultarum diſpoſitionum, cerebro etiam maxime infeſtarum, fontem alat: Inprimis verò puerperas affligi conſtat ex duabus obſervationibus *Foreſti*, nec non *ex Horſt. lib. 2. obſ. 12.* quod procul dubio accidit ob relictum in maſſa ſangvinea μίασμα malignum ex lochiis retentis. Et quis neſcit ſæpe ſæpiꝰ inſanire mulieres, maximè quũ τὴν γαςέρα ἔχȣσι, quæ viros appetunt, viduas juvenes, viragines petulantiores, & id generis?

Frequentius tamen maſculinum *ſexum* affligi quotidiana comprobat experientia.

Aetas, quæ præ aliis mali hujus vehementiam experiri cogitur, eſt conſiſtens ſeu virilis, ut quæ calidiſſima & ſicciſſima præ reliquis eſt.

Comprehendimus autem ſub hac ætate non ſolùm ætatem *virilem* ſtrictè dictam, ſed omnẽ eam, quæ eſt inter adoleſcentiam & ſenectutem, adeoque etiam juventutem ſeu ætatem florentem.

Confirmat hoc *Hipp. 3. aph. 30.* docens: iis qui adoleſcentiam ſuperarunt phrenitides familiares eſſe. Sed & adoleſcentia ipſa in ſpecie dicta quoad ultimos annos eximenda

menda vix erit, virili utpote vicina ſatis. Reliquæ ætates cum vel ad humiditatem vel frigiditatē declinent, plerumque ab inſultibus talibus liberæ erunt.

Res Non Naturales quandoque antecedentis, quandoque procatarcticæ vicem gerunt, & vel calore excedente vel aliena impreſſione ac diſpoſitione armatæ.

Aer, etſi in ſe & ſuâ naturâ nulla qualitate excedente præditus ſit: ex accidenti tamen omnes recipere aptus eſt. Ad phrenitidem diſponit *calidus* imprimis; poſtea *ſiccus*; qualis fit *1. ratione ſitus verſus cœli plagas* is, qui magis accedit ad Zonam torridam, & circulo æquinoctiali propior eſt. *2. ratione naturæ loci*, qui in locis macris & arenoſis, vallibus & ubi montes à tergo jacentes Boream arcent, Auſtrum verò admittunt. *3. ratione ventorum*, qui ab Auſtro perflatur. Quamvis enim Auſter ſua natura humid⁹ ſit, magis tamen ad calidos effectus diſponere videtur quàm Eurus, ut qui magis temperatus eſt. 4. *quo longior eſt diſtantia inter mare & locum datum*, eò major loci ſiccitas eſſe dicitur. *5. ratione temporum anni.* Conſtitutio phrenitica augebitur non ſolum ratione temperiei ſed etiam ratione influxus ſiderei. ☉ perambulante ſigna ignea, ut ſunt ♈ ♌ ♐ nec non ſigna æſtivalia ♋ ♌ ♍ & omnium maximè ♌ ut in quo domicilium ſuum habet, & ſtrictius adhuc *caniculam*, quanta enim hujus conſtellationis antipathia ſit cum ſpiritibus animalibus, canes ſuo exemplo abunde docere poſſunt, ut qui hoc tempore plerumque in rabiem aguntur. Accedunt obſervationes Autorum. Obſervavit enim *Balthaſar Timæus* quendam ſub caniculam nullo præcedente morbo phrenitide correptum fuiſſe *lib. 1. cap. 6. obſerv. Medic.*

II. Cibus & potus, calidior juſto & ſiccior ſuum huc confert calculum. Omnes in ſpecie cibos nocivos hic recenſere,

cenſere, & tædioſum, & præter inſtitutum noſtrum eſſet. Unius VINI GENEROSI mentio facienda. Videtur autem vinum forte non ſolum primis ſuis qualitatibus, ſed etiam vi ſua narcotica nocere cerebro & ſpiritibus animalibus. Expertus hoc eſt ſuo periculo adoleſcens ille in Thaſo *3. epid. ſ. 1. text. 1*, Nicodemus *eodem lib. ſect. 1. text. 81. & 87.* Ut adeo recte de eo loquatur *Schönbornius in manuali ſuo Med. pract: nihil magis caput replet quàm potens vinum, ob narcoticam enim quam habet vim cerebrum debilitat. Et* (pergit ille) *ſecundum Montagnanam: Nervis nocet multitudo potus vini & ebrietas dupliciter, aut 1. quia promovet multorum vaporum elevationem ad caput, aut 2. quia vini multitudo ac ebrietas ſunt cauſa debilitandi digeſtivam virtutem, adeo ut vinum non bene permutetur, unde convertitur in ſangvinem acetoſum &c.* Annotavit quoque *Horſtius l. c.* quendam poſt aliquot dierum vini generoſioris ingurgitationem; & alium quendam ſtudioſum poſt longam ebrietatem phrenitide gravi correptos fuiſſe, nullo præcedente alio morbo.

III. VIGILIÆ NIMIÆ cum non ſolum corpus exiccent, ſed etiam ſpiritus animales abſumant, & cerebrum inde debilitent, ſuum hic addunt calculum. Vidimus nuper Francofurti juvenem mercatorem, cum tempore nundinarum negotiis plurimis immerſus admodum parum dormiviſſet, in mentis debilitatem incidiſſe, cum alioqui ſatis ſanus eſſet & prudens, ut ſolet iſtiusmodi genus hominum; hic ſi temperamenti ſiccioris fuiſſet, facillime phreniticus evadere potuiſſet, inprimis ſi aliæ cauſæ acceſſiſſent.

IV. MOTUS CORPORIS nimius, cum etiam corpus, humidum diſſipando exiccet, ſpiritusque è corpore exturbet, debile relinquit & totum corpus & inprimis vires animales, ſi præſertim in aëre calido ſub radiis ſolaribus inſtituatur.

V. Excrementa ex coctionibus tam publicis quàm privatis provenientia, niſi ab humoribus alimentariis ſecernantur & juſto tempore excernantur, mille modis corpus afficere poſſunt. Inprimis hic nocere videtur *tranſpiratio inſenſilis præpedita*, hac enim non ſolum ſeri pars haſituoſior, ſed dubio procul etiam bilis & ſucci pancreatici ea portio quæ cum chylo ſangvineæ maſſæ reddita eſt, evolare debet. Quod ſi proinde fiat, ut hæc p. n. retineantur, non poſſunt non ſangvinem corrumpere & ad morbos ſibi analogos diſponere. *Semen* in viris, *fermentumq́ uterinum* in mulieribus ultra debitum tempus retentum & ita corruptum quantum menti noceat, amor inſanus & furor uterinus manifeſtius reddunt, quam ut verborum ambiguitates deſideret. Nimius tamen & frequens veneris uſus non minus nocet capiti.

VI. Animi παθήματα ſi ulli actioni, certè actioni mentis officiunt: præ aliis tamen ad phrenitidem diſponere videtur *ira*, dum ſangvinem in corde effervеſcere, ſpiritus & humores turbare, agitare ac incendere valet, unde in toto corpore fervor & febres oriuntur. Quantum verò in ſpecie cerebro & nervis noceat, ex eo manifeſtum eſſe poteſt, quod, qui vehementer irati ſunt, non raro in artuum tremores, convulſiones & epilepſiam incidant; quinimò irati, alioquin ſani, eo ipſo phrenitici videntur, dum veluti furibundi non ſolum obvios quosque adoriuntur ſed nec ſibi ipſis parcunt, & tantum non violentas ſibi imponunt manus.

Reſtant inter cauſas mediatas remotiores adhuc Res Præter Naturales, ſub quorum titulo comprehenduntur *Morbi calidi & ſicci, febres*, in primis *ardentes & malignæ, inflammationes viſcerum* tanquam partium nobiliorum, *ut & diaphragmatis.*

Ex

Ex peripneumonia phrenitidem fieri quandoq; teſtis eſt *Hipp. 5 epid. text. 5. & 104.*

Valida capitis percusſio, caſus & ictus, quatenus meninges cerebri lædunt indeque inflammationibus occaſionem præbent, huc quoque conferunt.

Vermes in quadam corporis parte latentes vapores vitioſos, cerebro & ſpiritibus animalibus infeſtos, emittere poſſe, unde occaſionaliter phrenitis fiat, vix quisquam inficiabitur.

Debilitas Epatis & inde orta læſa ſeparatio humoris bilioſi & ſeroſi quin ad malum hoc aliquid conferre poſſit vix dubitandum.

CAPUT VII.

De Differentiis agit.

Differentias patitur phrenitis partim ratione *eſſentiæ*, partim ratione *ſubjecti*, partim ratione *cauſarum*.

Ratione Essentiæ ſeu formalitatis, ſuos gradus habet, è remiſſione ad intenſionem adſcendens. Hinc quandoque *gravior* eſt ac *vehementior*, quandoque *mitior*, gravior vel levior eſt, prout plures facultates afficiuntur, vel prout ratiocinatio magis vel minus afficitur: Ad hanc pertinet quæ ἀσαφὴς vocatur *ab Hippocr. in prorrh.* Vehementior vel mitior eſt ratione modi delirandi, nam ut *Celſus docet lib. 3. c. 18.* alii ſunt hilares, alii triſtes: alii facilius continentur, & intra verba deſipiunt, alii inſurgunt & violenter quædam manu faciunt, ex quibus rurſus alii nihil niſi impetu peccant, alii etiam artes adhibent.

Ratione Subiecti dividi poteſt in ἰδιοπαθικὴν & συμπαθικὴν ſive in eam quæ per eſſentiam eſt, & quæ per conſenſum. Etiamſi enim in phrenitide propriè dicta, de qua

nobis ſermo eſt, ſemper cerebrum propria affectione laboret; aliquando tamen effervеſcentia ſpirituum animalium & cerebri inflammatio per ſe & in ipſo cerebro incipiunt, nulla aliunde occaſione ſumtâ; Aliquandò ab alio morbo prima origo mali fluit, ita ut Symptomatica ſit, quo in caſu quidem non ſtatim à principio phrenitis vera eſt, vera autem tandem fit, quando cerebri conſtitutio jam eousque vitiata eſt, & incaleſcentia illa eò progreſſa, ut priori morbo ablato ipſa tamen phrenitis adhuc perduret.

Deinde inflammatio vel potius ſuppuratio quandoque in membranis ſeu meningibus cerebri eſt; quandoque in ipso parenchymate; quod malum quando altius inſedit & ipſam cerebri ſubſtantiam corrumpere aggreditur *ab Hipp. 7. aph. 50.* ſphacelum dici ſupra ex *Montano* dictum.

Ratione Causæ 1. inflammatio quandoque eſt *ſicca* quandoque *humida*. Undè phrenitis oritur vel tumultuoſa vel hectica, *Gal. 1. prorrhet. com. 33.* tumultuoſa vel tumultuaria eſt, quando cerebrum ſolùm intemperie calida immateriali, ut ita dicam, perfuſum eſt. *Hectica* dicitur quando laborat intemperie calida vel inflammatione cum materia vel cum abſceſſu ac ſuppuratione.

2. Alia dicitur fieri à *cacochymia bilioſa* ſeu *bile ſincera*, non vera ſed apparente, ut explicat *Zac. Luſit. 1. Medic. Princ. hiſtor. 10. quaſt. 11.* quoniam minimum alterius humoris admittit ex *Gal. lib. de diff. morb. 12. & 2. progn. comm. 38.* alia *à notha.* humore bilioſo vel *ſanguini* putrido *vel pituita* vel *melancholia* permiſto. 3. Cum etiã bilis excrementiæ à veteribus quædam ſtatuantur differentiæ, hinc etiã *alia* oriri dicitur *à bile pallida, alia à flava, alia ab aduſta vel atra,* quanquam *Foreſtus 10. obſ. 1. in Schol.* diſtingvat inter bilem aſſatam & atram, & ab aſſata quidem bile, quæ via ſit ad atram,

phreni-

phrenitidem peſſimam fieri, ab atra verò maniam ſine febre innuat.

Ab *accidentibus* etiam & adjunctis morbis quædam *maligna*, quædam *benigna*: quædam cum *febre ardente*, cum *epilepſia* quædam: vid. *Herules Saxon. in Praxi.*

CAPUT VIII.

Signa diagnoſtica oſtendit.

Diagnoſtica phrenitidis veræ ſeu propriè dictæ ſigna reſpiciunt vel Genus ſeu formam, vel cauſas, vel locum affectum.

Genus quæ reſpicere dicuntur non tam ipſum delirium, quod nos loco generis poſuimus & per ſe ex actionibus principibus læſis cognoſcitur; quàm fervorem ſpirituum animalium ſeu inflammationem cerebri manifeſtant: & hæc vel παθογνωμονικὰ ſunt vel συνεδρεύοντα (ἐπιφαινόμενα ſub prognoſticis comprehenduntur.)

παθογνωμονικὰ duo communiter proponuntur, *delirium continuum, & febris ardens*, quibus aliqui ex *5. de loc. aff. 4.* addunt *vigilias perpetuas*. Hæc tria ſigna conjunctim ſumta phrenitidis ſeu inflammationis cerebri pathognomonica fiunt, ſeparata autem ad demonſtrandum non ſufficiunt: delirium enim, licet perpetuum ſit, niſi tamen cum reliquis conjungatur, nullam cerebri inflammationem arguit.

Febris ſæpè aliquot dies inflammationem antecedit, non raro ſequitur, inepta itaque ad demonſtrandum. Eodem modô etiam *vigiliæ* ſæpiſſimè affligunt, antequam vel cerebrum vel membranæ ej⁹ inflammatione corripiantur. Conjunctim autem ſumta & affectum ipſum notificant, & ab aliis diſtingvunt.

De cauſis horum accidentium ſi quæras, ſequentia pro reſponſo habeto: Continuitatis delirii ratio ab autoribus redditur: quia cauſa reſidet in ipſo cerebro. Sed dicis, etiam in paraphrenitide quæ paroxyſmos ardentium febrium comitatur, cauſa reſidet in cerebro, nam etiam illa dependet ab exceſſiva incaleſcentia ſpirituum: Reſp. fervor tamen iſte ſpirituum non fovetur à morbo cerebri quemadmodum in vera phrenitide, hic enim calor igneus cerebro quaſi habitualis fact⁹, cerebrumquè plane inflammatum eſt, ſecus ac in phrenitide ſpuria ſeu per conſenſum oborta.

Vigiliæ Nimiæ delirium comitantur, quia deeſt placidus ille humor, qui ſpiritus demulceat & ſenſum communem liget, ob cerebri exiccantem calorem, ex mente quidem *Ariſtotelis*: Vel potius urgent vigiliæ, quia ſpiritus animales in furorem quaſi acti ſenſui communi nullam quieſcendi concedunt veniam.

Febris ardens proximè dependet ab ebullitione ſangvinis & ſpirituum vitalium: antecedenter tamen ac remotè dependet ab iisdem humoribus vitioſis, à quibus fervor ſpirituum animalium ac inflammatio cerebri; nim. à ſangvine bilioſo, ut qui ob naturalem ſuam conſtitutionem à cordis fermento plus quam decet accenſus, cum impetu ad partes prorumpit & exceſſivum calorem ſuum omnibus communicat.

Eſt autem febris hæc *quandoq; primaria, ut plurimũ ſymptomatica. Primaria* eſt, quando modo jam dicto ab humorib⁹ vitioſis in maſſa ſangvinea antea ſtagnantibus, & in corde accenſis dependet: *Symptomatica* eſt, quando ab abſceſſu ac inflammatione prius in capite oborta, ſangvineæ maſſæ per circulationem è capite ad cor refluo μιάσματα putrida communicantur, quæ ipſam ad ſuſcipiendam in corde febrilem

brilem accenſionem diſponunt. *leg. Thom. VVillis diatrib. de febrib. cap. 11.*

Συνεδρεύοντα ſigna plurima ſunt; referri autem optime poſſunt vel ad *facultatē animalem* vel *vitalem* vel *naturalem*.

In Animali facultate reperiuntur *oculi ſqualidi* & quandoque *ſangvinei*: interdum *ſicci*, interdum lachrymas profundentes: aliàs immoti quieſcentes, alias immoderatè moti & palpitantes, quæ ſigna utraq; ſunt convulſionis oculorum; *floccos & feſtucas* aliquando colligunt ægri, ob fuligines & vaporoſos halit⁹ oculorū humores obſidentes: *lumen* alii *averſantur*, alii *tenebras* fugiunt, quod fieri dicitur propter viſa & imagines quibus vel in luce vel in tenebris non ſine magno rationis nocumento terrentur: corripit ægros *ſtridor dentium*, tremores & *convulſiones extremorum* quæ ſigna admodum mala ſunt, *vox fit ſtridula, lingva revellitur*, *ſilentium & loquela intempeſtiva ſe invicem* excipiunt; reſpondent ad interrogata cum iracundia & furore, cum impetu non raro adſtantes invadunt, & inprimis Medicis infeſtos eſſe delirantes docet *Foreſtus*, referens furibundum quendam Medicum ſuum obvium per pontem in fluvium præcipitaſſe magno cum vitæ periculo. In *olfactu* etiam quosdam delirare ex Præceptore ſuo refert *Idem in Schol. ad obſ. 3.* dum graveolentes odores culpant qui tamen non adſunt.

In vitali facultate ſigna phrenitidis præbent *pulſus* & *reſpiratio*.

Pulſus præſertim in capite & temporibus *durus* eſt ob arteriarum *tenſionem & ſiccitatem*, *frequens* & *celer* ob calorem igneum & maximam ſangvinis effervescentiam, *parvus* etiam eſſe quandoque deprehenditur, ob virium debilitatem. *Magnus* quoque & *rarus* ob incendium magnum, cui virtus impar.

Reſpi-

Reſpiratio magna & rara eſt; μέγα καὶ διὰ πολλοῦ χρόνου τὸ πνῶμα τοῖς ἐπ᾽ ἐγκεφάλῳ φρενιτικοῖς inquit Trallianus *magna & tarda reſpiratio deliris ex cerebro.* Cauſa rejicitur in memoriæ ablationem, quod ſcilicet reſpirare obliviſcantur: *Zacutus Luſitanus* in praxi refert in imaginationis læſionē, ut à cujus imperio reſpirationem dependere putat: hinc ait: *Cur verò in delirantibus etiam detenta & occupata imaginatio non imperet opus usque adeo ad vitam neceſſarium, & per ſomnum etiam ſervatum, quo tempore obruta eſt, & aliis functionibus prorſus vacat; cauſa eſt nimia phantasmatum quibus detinetur occupatio, propter quam aut penitus obliviſcuntur reſpirare, aut ſufficienter: Unde cum valde urgentur ob nimis auctum uſum reſpirant multum.* *Nobiliſſ. Dn.* PRÆSES *in collegio noſtro jonſtoniano* inter cauſas etiam refert ſpirituum vitalium à febre oppreſſionem, cum febris ſit valde magna.

In NATURALIBUS actionibus in primis notantur urina & alvi excrementa: urinæ ex tinctis albæ & pellucidæ cum fiunt, phrenitidem arguunt; idem ſignificant dejectiones albæ per alvum. Cauſa horum phænomeνων dicitur eſſe raptus bilis ad caput unde excrementa quæ eâ tingi debebant intincta manent: Quæ quidem ſententia non placere vult *Helmontio*, ut qui putat, tincturam urinæ flavam non à bile ſed à ſero dependere cum aliis *Paracelſi ſectatoribus.* Verum utut in totum hoc ipſum non negemus, non tamen inde priorem ſententiam rejiciendam eſſe putamus, perſvaſum nobis habentes, non differre bilem flavam, quæ in veſicula fellis colligitur, toto genere à ſale illo quod tingit urinam, ſed ſaltem majori aſſatione & coctione, & cum terreſtriori materia incorporatione; in prima autem materia convenire; quid enim bilis niſi Sal aliquod cum materia terreſtri & ſulphurea peraſſatum: ſed pergendum.

Hanc

Ad hanc claſſem pertinet *ſitis imminutio & urinæ retentio*, quod utrumq; fieri ideò dicitur, quia mens laborat. Non parum tamen huc conferre videtur ſuperioris ventriculi orificii, & æſophagi ut & veſicæ tam ob febris ardorem, quam nervoſum genus affectum, prava conſtitutio, quantus enim ventriculi cum cerebro conſenſus ſit nemo ignorat,& probant hoc abundè vulnera capitis.

Signa hæc hactenus propoſita communiter etiam diſpeſcuntur in ſigna *phrenitidis imminentis* & *præſentis*:

Imminere phrenitidem omnia hactenus prolixè relata ſi minora adhuc ſint, indicant. Inprimis ante portam eſſe hoſtem clamant ſequētia. Si ægri muſcas captent & floccos colligant, ut ſibi ipſi accidiſſe refert, *Gal. 4. de loc. aff. 2.* Si jam delirare incipiant verbis & geſtibus, vel etiam intempeſtivo ſilentio: ſi vigiliæ plus ſolito urgeant, vel ſomnus ſit interruptus & moleſtis ſomniis turbatus, unde ſubitò expergiſcuntur ægri, torvum vident & interrogati vel aliena vel cum iracundia reſpondent, & jam dictorum obliti de aliis ſermonem continuant.

Quod ſi fortiora fieri prædicta ſigna cernantur, arcem jam intraſſe hoſtem non dubitandum. Inprimis pathognomonica ſigna vehementer ſe oſtendent. Si præterea accedant convulſiones, tremores & ſimilia vehementia ſymptomata, in pejus ruitura omnia judicandum.

Aſtrologica ſigna etiam hìc aliquam dabunt certitudinem. Deſumuntur autem vel *ex themate natalitio*, vel *ex figura cœli ad tempus invaſionis* morbi erecta.

Ex themate natalitio ſequentia haberi poſſunt.

☿ & ☽ ſi mutuis odiis pugnent in locis dejectis aut ſignis pugnantibus, inſaniâ & mentis depravatione natum laboraturum indicant.

Item. Si ♂ de nocte ſuperior fuerit dictis planetis, &

 mala

mala teſtimonia ex fortibus locis afferat, & omnium maximè ex aſcendente inſaniâ & phreneſi mens violenter cruciabitur.

His ex generali judicio cognitis, ut ſpeciale tempus determinari poſſit, in conſilium adhibendæ directiones præprimis, deinde revolutiones, profectiones, atque tranſitus tum horoſcopi, tum aliorum locorum convenientium, quibus addantur ætatum Domini, alfredariæ(ex quibus eleganter annorum climactericorum ratio deduci poteſt) aliique particularium temporum ſignificatores.

Ex figura cœli ad tempus invaſionis morbi (vel etiam ut putat *Ganivetus in amico Medicorum* ad tempus nuntii erecta, ſigna hæc attendenda ſunt: Si ☽ erit in ♈ infortunata, aſpexeritque eam ex □ vel ☍ ♄, morbus is erit in capite, & producet eum ad alienationem mentis & faciet inſanire. vid. *Aſtrologia Hippocratis cap. 3.*

Subiectum indicabunt ſequentia. Si in *ipſo cerebro* inceperit inflammatio, nullus in parte aliqua alia vel in toto præceſſit affectus calidus; ſi verò in *parte aliqua*, inprimis diaphragmate, pulmonibus pleura &c. inflammatio antea fuerit, vel febre ardente æger laboraverit, phrenitisque poſt ſequatur, per conſenſum eam obortam eſſe probabile erit, aderuntque ſigna partium affectarum. Ulterius, an in ipso cerebro an in membranis ejus inflammatio ſit, vehementia delirii indicabit, vehementius enim delirant ægroti, ſi ipſum cerebrum inflammatione(intellige humidâ) corripiatur, quam ſi membranis inflammatis, ſolùm calida intemperies vel phlogoſis quædam ſubſtantiæ cerebri communicetur, niſi jam plane hectica ſit.

Signa Causarum hæc traduntur ab Autoribus.

Si *ex ſangvine puro* ſit inflammatio, vel cum humore *ſeroſo aut pituitoſo* miſto, deliria erunt mitiora & cum riſu:

ſi vero

ſi vero à *flava bile*, delirium eſt gravius, & cum iracundia & truculentia: quæ ſi aduratur, (ita tamen ne prorſus in atram mutetur, tunc enim fit mania) graviſſimum fiet delirium.

Tandem quomodo ab aliis affectibus, cum quibus aliquam cognationem habet, diſcerni debeat, dicendum. Fieri autem facillimè poterit, ſi ſigna pathognomonica recte attendantur & conjungantur.

A paraphrenitide quæ paroxyſmos febrium ardentium comitatur, diſcernitur perpetuitate delirii.

A pſeudophrenitide, ſeu delirio per conſenſum à diaphragmate diſtingvitur, ut docet *Gal. 5. loc. aff. 4.* ex oculorum accidentibus, ſangvinis è naribus ſtillis; ut & ſpirationis ſpecie, quippe ut addit *Senn. 1. prax. part. 2. cap. 6.* phreniticorum reſpiratio magna eſt, & ex longis ſemper intervallis: contra ubi à ſepto transverſo delirium oritur, inæqualis eſt, ut modo exigua ſit atque frequens, modo magna & cum anguſtia conjuncta. In hypochondriis etiam ſtatim initio morbi ſigna ſe produnt, quæ in vera phrenitide non cernuntur.

A delirio ſimplici, paraphroſine *dicto*, differt febre ardente, illud enim ſæpe comitatur vulnera, nimiam evacuationem, ebrietatem &c. Sed ſine tanto ardore febrili.

A Mania etiam differt febre. *Maniaci* enim *dicuntur, qui ſine febre delirant*, inquit *Gal. 1. prorrhet. com. 1. text. 1.*

A lethargo aliisque *ſoporoſis affectibus* vigiliis perpetuis & febre ardente continua, facillimè à quovis diſtingvitur.

CAPUT IX.

Signa prognoſtica offert.

PRognoſtica ſigna reſpiciunt tria, nempe *1. exitum morbi*, an ad ſalutem vel mortem. *2. tempus exitus*, an maturè

vel tardè. 3. *modum exitus*, an per κρίσιν vel λύσιν morbus ſit terminaturus.

Priusquam autem de ſingulis in ſpecie dicamus, in genere ſciendum: Phrenitidem acutiſſimum periculoſiſſimumque ex *Tralliani* ſententia eſſe affectum; quod etiam *Gal.* confirmat *1. prognoſt.* docens univerſum phrenitidis genus exitiale eſſe. Magnus enim morbus eſt. 1. quia afficitur pars hominis, quatenus homo eſt, præſtantisſima & nobiliſſima, cerebrum nimirum, animæ rationalis ſedes ac thronus regius, 2. quia læditur etiam illa facultas, quâ homo homo eſt, & à reliquis brutanimantibus diſtingvitur. 3. quia cõſtitutio cerebri digniſſima nempe ſimilaris maxime corrumpitur. 4. quia receſſus à naturali ſtatu valde magnus eſt: cerebrum enim quod ſua natura frigidum & humidum dicitur, igne uritur intenſiſſimo. Periculo igitur non caret affectus hic.

In ſpecie periculoſior eſt. *1. Ratione eſſentiæ*, quo majus eſt delirium, hoc eſt, quo plures in eo actiones læduntur, intellige ſi non ſolum imaginatio, ſed etiam, & quidem valdè, ratiocinatio, & memoria, afficiuntur: minꝰ periculoſa eſt, in qua vel ſola imaginatio vel ratiocinatio parùm depravata eſt. Pertinet huc locus *Hipp. 2. coac ſ. 2 t. 98. deſipientiæ quæ circa neceſſaria fiunt, peſſimæ, & quæ ex his ingraveſcunt, exitium portendunt.*

Deindè periculoſum magis eſt quod cum furore & impetu conjunctum eſt delirium, quàm quod cum riſu fit, *Hipp. 6. aph. 53.* vel aliàs placidum ac mite eſt.

Non nimis tamen ripæ credendum; ſæpè enim latet angvis in herba. Hectica ſiquidem phrenitis, quam *Gal.* alibi obſcuram nominat, omnino mitis eſt, deliriumquè uniforme, blandum ac manſvetum, ita ut ferè delirare ægri non videantur, non loquantur, nec ſeſe agitent, ſed jaceant

ceant tanquam dormientes: fucata verò hæc eſt manſvetudo, longe gravius poſt ſe trahens periculum,& brevi ipſam mortem.

Malum etiam eſt dictante *Hipp. l. c. t. 92*, ſi circa initia omnia ſe moderatè & ſedatè habeant ,& crebro permutentur, hoc eſt, ut explicat *Benedictus Faventinus* teſte *Foreſto*. ſi migrationes fiant ex pravis accidentibus in magis prava. Econtrario ſi antea ægri furore perciti mox quieſcant, adeo, ut niquis probe advertat, verè dormire eos exiſtimet, jam mors proxima eſt, (videtur enim tumultuoſa phrenitis in hecticam mutata) quod *jacchinum in* piſtore quodam obſervaſſe refert *Foreſtus in Schol. ad obſ. 3.* Confirmat quoq; *Hipp. 3. epid. ſ. 1.* dicens circa mortem ſolent phrenitici ægrotantes reſipiſcere & apoplectici vocem recipere & ad mentem redire ,ut videantur liberati.

II. Ratione ſubjecti, prout vel ipſum cerebrum, vel membranas ſolum inflammatio corripit, ita malum vel majus vel minus eſt pronunciandum.

III. Ratione Cauſarum. Periculoſior eſt hectica dicta quam tumultuaria, teſte *Gal. 1. prorrhet comm. 1. text. 33.* quia hic ſolum eſt perfuſio quædam vel etiam efferveſcentia humorum vitioſorum in cerebro , ibi verò ipſum cerebrum occupat apoſtema, & quandoq; planè ſphacelus. Quo ſpectat *aph. Hipp. 50. ſect. 7: quibus cerebrum ſideratum eſt* (σφακελισθῇ ſphacelo correptum) *intra tres dies intereunt, quod ſi hos effugerint, ſani evadunt.* Obſervavit quoque *Pavius* quendam ex abſceſſu in cerebello latente phreniticum factum interiiſſe.

Ex bile pallida quæ cauſatur phrenitis , mitiſſima dicitur. Ex flava verò, ut quæ calidior & acrior eſt, affectus evadit deterior: ex aduſta, lethalem pronunciat *Foreſtus*: ex ſangvine quæ eſt, eam facilè naturæ ope curari *idem* do-

 cet,

cet, niſi in atram bilem, ob corruptionem ſubſtantiæ, convertatur, tunc enim incurabilem eam putat. Similiter phrenitidem ex bile cum melancholia miſta lethalem pronunciat. Ex bilioſo ſangvine cum pituita permiſto affectus fit mitior.

Major & conſequenter periculoſior pronunciandus eſt affectus ex mente *Hipp. in coac.* qui accidit fractis jam & debilitatis viribus: naturæ enim morborum curatrices, fractisque viribus fruſtrà laborat Medicus in depellendo morbo, utpote naturæ auxilio deſtitutus.

Exitioſus etiam pronunciatur, ſi invadat ſeniores, quia minus periclitantur ii, quorum naturæ & ætati morbus familiaris fuerit: proinde etiam facilius curatur in juvenibus & robuſtis.

III. Ratione Symptomatum & quidem *1. in actionibus animalibus*, malum exitum portendunt tremores *l.2.coac.ſ.2. text.93.& 96.* vox ſtridula: lingvæ revulſio *text.95.* convulſiones *text. 101. & 2 prædict. 28.* ſtridor dentium. Rigor, ſi non criticus, cum dejectione alba & morbo crudo exiſtente apparuerit.

IV. In naturalibus actionibus albicans dejectio in phreniticis malum denunciat. *2.coac.ſ.2.t.91* rationem *vid. ſupra* ubi de ſignis diagnoſticis actum eſt: urinæ pellucidæ albæ malæ *4. aph. 72.* Excreationes etiam & ſputationes frequentiores pro lethalibus ſignis habentur. Quibus adſunt ſuperiorum partium tenues ſudores cum perfrictionibus, nec ſine febre ii corporis in continentiâ & phrenitide vexati præceps periculum denunciant. *text. 69. ſ. 2. l. 2. 10.*

Aſtrologi in figura cœli ad tempus invaſionis vel etiam nuncii, inprimis reſpiciunt ad aſcendentem & ☽ quæ ſi benè conſtituta, bonum, ſin min⁹, malum ipſis omen eſt. vid. *Ganiv. amic. Medic. diſſ. 3. cap. 5.*

De

De tempore exitus ſi quæratur, terminus ejus eſt terminus acutorum: niſi enim ad mortem ægrum deducat plerumque die 14. vel ad maximum 20. terminatur. Si tamen ſtatim in principio invaſionis præſens adhibeatur remedium, in primo quaſi limine trucidari morbum poſſe, obſervationes plurimorum teſtantur. Lethalem ante quartum diem interimere poſſe docet *Hipp.* inprimis ſi ſit malignitas conjuncta.

Modus terminationis ipſi etiam cum morbis acūtis aliis communis eſt. Ad *ſalutem* quæ tendit, ut plurimum terminatur per criſin idque duobus modis, vel καϑ' ἔκκρισιν, ſeu excretionem ad ſalutem perfectam, vel κατὰ μετάστασιν ſeu translationem, ad imperfectam. *Excretio* plerumq; fit vel per ſudores, vel per hæmorrhagias, *3. de criſib*; nonunquam etiam per urinas, quæ ſi ſufficiētet fiant, die critico & ſignis præcedentibus, bene ſe res habet, ſi minus, mortem vix effugiet æger.

Per translationem materiæ ſi terminatur, frequentius mutatur *1. in lethargum*, teſte *Gal. lib de comate & 3. epid. 3.* hæcque transmutatio valdè mala ſtatuitur, quia frigiditas lethargi vitæ magis adverſatur, quam calor phrenitidis. 2. *in convulſionem*, imprimis faciei. 3. *in maniam, lycanthropiam & melancholiam* quandoque converti teſtatur *Foreſtus*. 4. *in phtiſin* periculoſam transmutatam, in uxore ſua, confirmat *Herc. Saxon.*

CAPUT X.

De Jndicationibus conſultat.

HActenus prior tractationis noſtræ pars, methodus ſcilicet cognoſcendi phrenitidem fuit abſoluta; reſtat altera, *methodus* nimir. *curandi* eandem.

Dirigitur hæc ſecundum *indicationes* tanquam Polycleti ſtatuam.

INDICA-

INDICATIONUM ſumma genera tria ſunt, *curatoria*, *præſervatoria*, & *vitalis*, quarum priores duæ reſpiciunt res præter naturam, tertia res ſecundum naturam.

CURATORIA occupata eſt principaliter in ablatione intẽperiei, inflammationis, febris: min⁹ principaliter ſymptomatum ipſius ſcil. delirii, vigiliarũ, ſitis &c. Undè inflammatio cerebri, removenda, calor, exceſſivus extinguendus, & ad naturalem ſtatum reducendus, adhibitis refrigerantibus externis vel internis, tàm per ſe quàm per accidens.

PRÆSERVATORIA *cauſas* reſpicit antecedentes.

CAUSÆ ſunt internæ & externæ; *internæ* ſolidæ vel fluidæ.

Solidæ, ut vermes, in aliqua parte latentes expellendi.

Liquidæ ut humores pro diverſis vitiis diverſa requirunt auxilia.

Quantitate peccantes evacuandi per V S. ſi plethora; per alviductionem ſi cacochymia peccet.

Qualitate nocentes *manifeſtâ* alterandi, *occultâ* ac *malignâ* per alexipharmaca corrigendi & expellendi.

Motus eorum vitioſus corrigendus, habito reſpectu 1. ad naturam ejus propriam, quâ ratione ebullitioni ac fermentationi præcipitantia ac fervorem ſedantia opponenda. 2. ad terminum à quo, qui ſi totum corpus, ut in febribus, hujus ratio habenda, ſi pars privata, diaphragma vel alia in eam animadvertendum. 3. ad terminum ad quem, & ita vel revellendum ad contraria, vel derivandum ad vicina, vel repellendum, à parte affecta.

Inter SYMPTOMATA URGENTIA inprimis *vigiliæ* magnam curationis partem ad ſe trahunt, cum experientia teſtetur vigiliis relegatis ipſum ceſſaſſe delirium. Nec negligenda ſecundum *Jonſton. Ideæ Med. quæſt. lib. 8. cap. 4. artic.* 3. urinæ

3. urinæ ſuppresſio, quia ſic ſeroſi hŭmores retinentur, qui poſtea delirium ferocius reddere valent. Veſica etiam nimis repletâ partes inferioris ventris comprimuntur.

VITALIS indicatio virium tum totius tum partis affectæ rationem habendam eſſe poſtulat, per ſimilia.

Omnibus hiſce indicationibus ſatisfacientia remedia ex uſitatis fontibus, Chirurgico, pharmacevtico & diætætico petenda ſunt.

CAPUT XI.

De Remediis chirurgicis ſollicitum eſt.

INter chirurgica præſidia nobiliſſimum eſt *Venæ ſectio*, de qua tamen an admittenda ſit, Autores diſquirunt:

Negativam defendunt *Meſue tract. de ægritud. cereb. tit. de phreneſi* & cum eo *Gentilis Arculanus, Euſtachius* & alii: Affirmant contra *Gal. 13. m.m.c. 21.* Aetius *tetrab. 2. ſerm. 2. cap 2. Avenzoar. lib. 1. theizir. tract. 3. cap. 6. Avicenna 3. 1. tract. 3. cap. 3.* Latinorum Princeps *Celſus lib. 3. de rebus Med. 18.* Aliique tum *Græci* tum *Arabes*, quos ſequuntur *Mercurialis. 1. prax. c. 15.* Lud. Mercatus *1. de morb. intern. c. 9. lib. 10. obſ.* Foreſtus *in principio* Holler. *lib. 1. de morb. intern. c. 16. Sennertus 1. prax. part. 2. cap.* 7. quin & alii plures.

A quorum partibus & nos ſtantes V. S. tanquam ἰσχυρὸν ϗ μέγα βοήθημα, *potens & magnum auxilium*, in phrenitide morbo ſatis acuto & ardenti ſedulo commendamus, permoti tum Autoritate *Hipp. & Gal.* qui, ne dicam in omni phrenitide, ſed in omni inflammatione ſangvinem mittunt; tum hoc ratiocinio.

Q. multis indicationibus ſatisfacit, illud in phrenitide omittendum non eſt. Atqui V. S. non ſolum evacuat ſangvinis copiam, ſed & ſangvinem refrigerat, à cerebro

avertit & ad ſomni provocationem facit E. omittenda non eſt.

Nec quicquam valent ad prohibendum aliqualis virium imbecillitas, cùm aliàs ad deliquium animi ſangvinem mittere jubeat *Gal.* Nec ætas, aut ſexus; nam & puerperis ſufficienter purgatis venam aperit *Foreſtus.*

Quædam tamen circumſtantiæ in miſſione ſangvinis attendendæ, & quidem I. Quoad QUANTITATEM differentiam aliquam pariunt vires, & quæ eas ſignificant tempora anni, ſexus, ætates &c.

Viribus conſtantibus, tempore verno, in ſexu virili, ætate juvenili, quoniam ibi cum εὐφορία licet, etiam ad animi deliquium mittendum ſangvinem ſvadent *Hipp. 1. aph. 23. & Gal. in comm.* Sed præſtat in noſtris regionibus aliquantum infra ſubſiſtere.

Parcius autem evacuandum tempore hyemali, virib⁹ ab exhauſto laborantibus, ſexu fœminino, ætate deſcendente, tutiusque in talis modi caſibus eſt ſectionem repetere quam cum ſangvine ipſam animam extrahere.

Præterea cautè procedendum eſt in corporibus cacochymicis, & multa bile ſcatentibus; obſervatum enim ſæpe in tali caſu V. S. fuiſſe funeſtam: ratio eſt, quia largâ V. S. cerebrum jam ante ſiccum magis exiccatur, unde affectus augetur.

II. Circa TEMPUS, ſciendum; maturè omninò & ſine cunctatione imperandam eſſe V. S. ne forte contingat nobis, quod accidit illi Medico citato à *Guainerio tract. 3. de ægritud. cap. 6.* qui in robuſto ægrotante cerebri inflammatione occupato, venæ ſectionem diſtulit, donec combuſtio ☽ transacta fuiſſet; propter quod phreneſi confirmatâ ſymptomata aucta ſunt, ægerquè vitam cum morte commutavit.

Quin

Quin etiam non injecto clyſtere & ventriculo pleno mittendum ſangvinem dicit *Finckius in Enchyrid. Dogmat. Hermet. cap. 3. & Hartman. in prax. Chimiatr.* Febris tamen intenſiones vitandas eſſe monet. *Celſus l. c.*

III. Quoad Locum; licet in reſpectu ad evacuationem nihil referat, quamcunqne venam ſecueris: ad revulſionem tamen ſi reſpiciatur, præſtat initiò in pedibus aperire venam, tum ob maximum capitis cum pedibus conſenſum, tum, ut docuit *Excell. Dn.* PRÆSES *in collegio noſtro Conſultatorio. Epiſtolico*: quia tutius ſangvis majori etiam, ſi eſt opus, in copiâ revellitur, nec metus tam facilis eſt, ſubſecuturæ lipothymiæ, quæ in brachii apertis venis ne opinantibus nobis, & vel ſub initium accidere plerumque ſolet. Hac peractâ, ſi indicatio inſtiterit, & quæ in brachio ſunt conſpectiores, vel mediana vel baſilica incidi poterunt.

Cœterùm pennâ ad radicem inſtar ſtellæ effigiatâ, intra nares immiſſa, ac fortiter circumductâ, copioſum aliquando educi ſangvinem docet. *Jonſton. in Ideâ pract.* quod experientiâ ſuâ confirmavit *Zacut. Luſit. lib. 1. obſ. 12.* qui modus etiam vel ideo probandus, quod ſæpe ob ægrorum impatientiam venam ſecare non liceat, obſtructiones etiam non rarò in his & vicinis locis latent ob ſangvinem ibidem ſtagnantem.

Addenda tamen nota *Excell. Domini* PRÆSIDIS *in colleg. Jonſton.* non in qualibet phrenitide hoc tentandum eſſe, ſed in illa quæ eſt à ſangvine, atque ubi per hæmorrhagiam morbum ſolutum iri, ſigna non obſcura adſunt, veluti cum oculi rubent, venæ elatæ ſunt, caput valde calet, aliaquè quæ copiam ſangvinis in capite præſagiunt.

Præter V. S. alia quoque præſidia ſuppeditat Chirurgia, Scarificationes inprimis, Cucurbitulas Scarificatas, quæ ætate & virium imbecillitate, V. S. prohiben-

hibentibus, ſi modo ob intollerantiam & furorem ægrorum licet, cervici applicari poſſunt.

Hirudines Hiſpanorum & Italorum præſidium benedictum, quibus admodum familiares ſunt hæmorrhoidum fluxus; neque Gallis ignotæ, omitti nequeunt. Tales ruſtico, qui ſe damnatum eſſe, & morti tradendum fabulabatur, fronti applicuit *Riverius in obſervat.* qui tamen non tam phreniticus quam melancholicus fuiſſe videtur.

Frictionibus miſsâ V. S. utitur *Aſclepiades* ad ſomnum provocandum. Sed addit *Celſus* cum & intentio febris ſomnum impediat, & frictio non niſi in remiſſione utilis ſit, hoc quoque auxilium debuiſſe prӕteriri.

Vesicatoria & Cauteria à Practicis non prorſus improbantur, ſi ſerum unà laborem fecerit. In phrenitide per conſenſum, & maligna, *cantharidum* uſus apprimè commendari poterit.

CAPUT XII.

Remedia pharmacevtica ſuppeditat.

SEctâ vena non nulli ſtatim & unicè ad fervorem ſpirituum ſedandum, ebullitionem humorum extingvendam, ſomnumque provocandum exhibent laudanum opiatum, uti *Finckius l. c. Horſtius lib. 2. obſ. 12.* Verùm, nobile hocce medicamentum non dandum facile, niſi viribus conſtantibus, & abſente malignitate, cum in calidis morbis cum malignitate conjunctis non paucos ejus uſu è vita ſublatos viderit *Experientisſimus Dn.* Præses, proinde neque alia præſidia negligenda ſunt.

Cauſa igitur morbifica purgantibus evacuanda, intemperies calida & ſicca refrigerantibus & humectantibus internis

nis & externis alteranda, parteſquè debilitatæ roborandæ ſunt.

Principiò laborandum eſt, ut *primæ viæ* à fæcali excremento liberentur, id quod, modo æger non ſit inobediens, commodè *clyſteribus injectis*, vel *medicamento lenienti* quopiam exhibito, perficitur.

Clyſteres componantur ex emollientibus non ſolum, ſed & refrigerantibus, atq; acrimoniam aliquam habentib9, quo revellendi à capite facultatem eò fortiorem accipiant.

℞. *Herb. violar.* *parietar.*
mercurial. *branc. urs.*
betæ. *lactuc. an. Mj.*
fl. chamæm. Mjß. *rad. alth. ℥j.*
ſem. colocynth. ℥ß. *Sen. Alexandr. ℥j.*
Coq. in s. q. *aq. ſ.*
Col. ℞ ℔j. add.
Caſſ. extr. pro clyſter. ℥j. *bened. laxat. ℥ß.*
ol. nymph. *violar. an. ℥jß.*
⊖ *gemm. ʒß.* M. F. cliſma.
D. cum veſica & ſiphone.
Sig. eröffnend Clyſtier auff 1mahl.

Lenientia medicamenta per *os* aſſumenda variis formis parari poſſunt: e.g. in *forma potionis*

℞. *pulp. caſs. rec. extr. ℥ß.* *extr. rhab. rec. parat. ʒß.*
diſolv. lent. ign. in
aq. endiv. *acetoſ. an. ℥jß.*
betonic. ℥ß. Colatur. factæ. add.
ſir. de cichor. c. rhab. ℥ß. *ſucc. citr. depur. ʒij M.*
D ad vitrum. Sig: Laxiertränklein
auff 1mahl.

 Hiſce

Hiſce præmiſſis ad humorum vitioſorum evacuationem à quibusdam commendantur PURGANTIA, in quorum exhibitione tamen cautelâ opus eſt, juxta admonitionem *Coi. 1. aph. 24. In morbis acutis rarò & per initia medicamentis purgantibus utendum, idque diligenti ante adhibitâ circumſpectione faciendum.*

Proinde ſi purgare animus eſt, fiat id ſtatim in principio, antequàm inflammatio in capite confirmetur. Turgens etenim eſt materia, adiſis *Senn. 5. inſt. part. 2. ſ. 1. c. 6.* Et licet ad partem affectam jam feratur, mobilis tamen adhuc, ac quaſi errabunda eſt, & natura ſeſe eâ exonerare, eamq; è venis expellere cupit. Nec ſolùm evacuationis, ſed quàm maximè revulſionis gratia inſtituenda eſt purgatio.

Medicamenta convenientia docente *Foreſto* ſunt vel frigida, vel temperata, vel, ſi talia ſola haberi non poſſunt, calida frigidis permixta: ut *Caſſia, manna, tamarindi, roſæ & ex his perata.* Ex quibus & ſimilibus variis formis parari poſſunt compoſita. e. g. in forma potionis:

℞. *Sir. de cichor. c. rhab.* ℥j. *Scammon. roſat.* ℈ß.
aq. viol. *nymph. an.* ℥jß.
ſpir. ⊕*li parum.*
M. F. potio Sig. Purgiertränklein uff ſwahl.
vel ℞. *herb. lactuc.* *portulac.*
acetoſ. an. Mß. fol. Sen. S. S. ʒvj.
Sem. citr. rec. conquaſſ. ʒj.
hordei pj. *paſſul. Corinthiac.* ℥ß.
Coq. in ſ. q. *ſer. lact. capr.* ad dimid.
Col. ℞. ℥iiß. add. *ſir. diaſer. Andern.* ℥j.
Pul. Diaſen. Montagn. ℈j. M. F. potio.
Sig. Tranck zu Abführung der Gallen.
In *forma pilularum.*

℞. *extr. pil. de rhab.* *hier. c. agar. an.* ℈ß.
reſin. gialap. gr. v. *aq. fl. cich. q. ſ.*
M. F. pilul. XIII.
Conſperg. *pulv. Santal. rub.*
D. in pixid. lign. Sig. Purgier Pillen auff j mahl.

Medicamentis alviducis meritò alia quoq; ſuccedunt evacuantia tum univerſalia, *ſudorifera* nempe & *diuretica*, tum *particularia*.

Ad SUDOREM movendum inſerviet ſequens.

℞. *aq. Cordial. Herc. Saxon.* ℥ß. *Galr. C. C.* ʒß.
Sir. acetoſ. citr. ʒvj. ♁ *i. diaphor.* ℈j.
C. C. philoſ. ℈ß. M. F. potio.
Sig. Schweißtränclein uff j mahl.

vel ℞. *Sem. carduiben.* *citr. a.* ʒj.
aq. Scorzon. *viol. an.* ℥j.
Fl. l. a. emulſ. add. *bezoart. miner. gr. vij*
M. D. ad vitr. Sig. bezoartiſche ſchweißmilch.

Ad diureſin facient ſequentia.

℞. ⊖ *ononid.* *fraxin.*
ſtipit. fabar. an. ℈ß. M. D. ad chart.
Sig. Harntreibendes Saltz. uff 2 mahl.

vel ℞. *Sir. byzantin.* *de 5. rad. an.* ℥ß.
Eſſent. an. alkkeng. *chærefol. an.* ℈ß.
M. D. ad vitr. Sig. Harntreibende *mixtur* uff j mahl.

Particulariter caput evacuant *apophlegmatiſmi*, *ſternutatoria* & *errhina*; Videntur tamen hæc tantum uſum non præſtare in phrenitide, niſi ſeroſus ſangvis in capite abundet. Materiæ ex practicorum voluminibus petendæ. Nos iis miſſis ad *alterantia* progreſſum facimus.

Cor-

Corpore itaque evacuato, ad ſangvinis & ſpirituum animalium effervеſcentiam ſedandam reliquum curationis dirigendum: tum ſymptomatibus urgentibus obviam eundum; vigiliis per anodyna & narcotica, ſiti per convenientia ſitim ſedantia.

Ebullitionem ſangvinis & ſpirituum egregiè ſiſtit Laudanum opiatum ad 3. 4. vel plura grana exhibitum.

Paracelſum Principi cuidam Germano 5. grana dediſſe narratur, qui ſex integras horas ſubdormiens, ad ſanitatem rediit.

Hartmannus in praxi Chim. intervallo 8. horarum doſin unam exhibet, continuando usq; dum ℈ß abſumtus ſit. Quin imò in defectu laudani opiati ipſius opii exiccati & pulveriſati gr. vj. exhibet in ℥iij. aq. nymph. vel lactis vel decocti alicujus refrigerantis.

Præterea pro intemperie febrili corrigenda exhibeatur ſequens.

℞. *aq lactuc.*	*portulac.*
nymph.	*violar. an.* ℥ij.
ſir. de nymph.	*papav. an.* ℥jß.
corrall. ♀.	*Tinctur. roſ. an.* ℥j.
galred. C.C. ℥ß.	M. F. Julebus.
D. ad vitrum.	Sig. kühl und

ſtärck juleb auff etlichmahl.

Pro ſomno conciliando exhibeatur ſequens emulſio.

℞. *ſem. 4. frig. maj. an.* ʒj.	*papap. alb.* ʒij.
aq. anagall. coerul.	*portulac.*
nymph. borrag.	*bugloſſ. an.* ℥ij.

F. l. a. Emuls. add.

C. C. philoſ. calcin. ʒj.	*margarit. ppt.* ʒß.
ſacchar. cand. ʒx.	M. D. ad vitr.

Sig. Ruhe bringende Milch wohl umzurütteln uff etlichmahl.

Hi

His & ſimilibus alia εὐπόριςα addi poterunt, ut *ſerum lactis caprinum*, præſertim pro ſiti ſedanda, & alia infra in fonte diætetico recenſenda.

Sal perlarum cujus doſis eſt *à gr.10.ad* ℈*j.* egregiè conferre in phrenitide docet *Croll.in Baſil.chim.p.m.166.* Exhibetur in aq. borrag. vel buglos. Præſtantiorem tamen ſale *quintam eſſentiam perlarum* eſſe judicat *Finckius l.c.*

Pro *virium roboratione* exhibeatur ſequens electuarium.

℞. *Conſ.roſar.* ⊕lat. *violar.an.* ℥j.
nymph. *papav.rhœad.an.* ℥ß.
ſpec.diamargarit.frig. ℈ij. *Tinctur.* ☽.℈j.
Sir.de Corall. ♃. *nymph.*
papav.rhœad.an. q.ſ. M. F. electuar.
D.in pixide Sig. kräfftige Stärcklatwerg einer Caſtanien groß offt zugebrauchen.

Externè quædam *capiti* applicari poſſunt, quædam *pulſui* manuum, quædam *pedibus*, quædam etiam aliis partibus. Et ferè plus inſiſtendum aliquando *externis* quam *internis*; ægri ſiquidem plerumque ab internis abhorrent, externa verò faciliùs admittunt.

CAPITI quæ *applicari ſolent*, faciunt tum ad *repulſionem humoris influentis*, tum *ſanguinis attemperationem*, tum *ſomni provocationem*.

Proficua erit *mixtura* ſequens.

℞. *ol.violar.* *nymph.an.*℥j.
aq.roſar. *nymph.*
ſemperviv.an.℥ij. *aceti* ℥ß.
*camphor.*ʒß. M.D.ad vitrum.
Sig. Umbſchlag zum Haupt.

Oxyrrhodina maximè ab antiquis in hoc negocio commendata ſunt, & à *Gal.* etiam *2.κατὰ τόπους.cap.1.* omnibus

aliis hujus generis topicis præferuntur, ſcribit enim ibidem, ſe ubi ejus copiam haberet, nullo alio medicamento uſum fuiſſe, ſed hoc omnes hoſce morbos curaſſe.

Conficiebantur autem oxyrrhodina ex partibus tribus olei roſati, & una parte aceti; oleumq; convenientisſimum cenſebatur roſatum recens, ſine ſale, & ex oleo omphacino comparatum.

Hujus in locum Medici noſtrates nenupharinum, violaceum, papaverinum, aut aliud refrigerans ſubſtituerunt. Quin & ad augendam adſtrictionem aliquid olei cydoniorum aut myrtillorum intermiſcent, docente hoc *Holler. perioch. 2. ad lib. 2. Gal. de comp. med.* κατὰ τόπους Conf. *Senner. 5. inſtit. part. 2. ſect. 3. cap. 39. & 1. prax. part. 1. cap. 1.*

Zacut. Luſit. tanquam optimum præſidium pro conciliando ſomno in phrenitide confirmata, ſequens expertus eſt:

℞. *rad. mandragor.*
hyoscyam.
ſem. lactuc.
portulac.
coriandr. virid. an. ℥ij.
opii ℈j.
philon. perſic. ʒij.
bull. omnia in ℔ij *vin. alb.*
ad conſumpt. duar. part.
Cola, ſerva.

Hujus vini ſequens eſt uſus. Quando æger quieſcit, vel dormire cupit, ſæpè naribus odorem ſuſcipiat, & digitis in eo madidis nares intrò illinantur, tota facies abluatur, plantæ pedum & volæ manuum laventur. Quod ſi parum aceti vino permiſceatur, erit præſtantius.

Carne cucurbitæ, tuſâ & capiti raſo applicata, deſpera-

tum

tũm phreniticũm ſe reſtituiſſe teſtatur *Bartoletus meth. de diffic. reſpirat. lib. 5.* Sed probè obſervandum id quod monet *Hartmann. in praxi,* uſum ſtupefacientium non debere eſſe continuum , ne fiat tranſitus de phrenitide in lethargum. Cautè quoque applicari debere in his qui imbecillium jam ſunt virium, inprimis externa, ne materia in capite coaguletur, quæ propter imbecillitatem virium poſtea disſipari & reſolvi non posſit.

Pulmonem agni aut arietis recens evulſum & adhuc tepidũm capiti raſo imponere, ac ubi refrixit, denuò in aqua calefactum applicare jubet, tanquam ſingulâre experimentum *Franc. Joel lib. 1. pract. ſ. 2. cap. 1.*

Somnum quoq; diu exoptatum, feliciter inductum audivimus, floribus ſambuci aceto madefactis ; nec non ramulis illius arboris quæ vulgò arbor vitæ dicitur, & Cupresſi ſpecies eſt, in febre illa Hungarica quæ ſuperioribus annis Germaniam noſtram valdè afflixit.

Sed & aliis partibus applicari poſſunt epithemata, inprimis verò *pulſui* manuum, & pedibus.

Manuum *pulſui* applicetur ſequens.

℞.	*ſpec. diatr. ſantal.* ℈ij.	*lign. aloes* ℈j.
	croc. gr. viij.	*camphor. gr. vj.*
	aq. roſ.	*nymph.*
	viol. an. ℥ij.	*acet. vin.* ℥ß.

M. F. epithema.

Quod linteis duplicatis madefactis carpis manuum applicari poterit.

Vel fiant emulſiones ex ſeminibus frigidis, additis amygdalis dulcibus & ſpeciebus quibusdam cordialibus.

Plantis pedum quædam etiam applicantur non ſine fructu, inſignis enim pedum cum capite conſenſus eſt, proinde qui caput curare vult, pedes ne prætereat. Commẽdantur

tur in hunc uſum animalia calentia, inprimis columbæ, ut quæ majorem calorem habere creduntur. Ex fimo columbino cum aceto vini epithema fit, quod linteis duplicatis, vel chartæ bibulæ incluſum pedibus applicatur.

Franciſc. Joël ſequens lavacrum commendat, in quo tepido, veſpertino tempore, lavare jubet crura & brachia ægroti, & fomentare per dimidiam horam.

℞. fol. vitis. ſalic.
lactuc. Fl. nymph. an. Miij.
fl. roſ. rub. viol. an. Mij.
Capit. papav. cum ſemin Mjß.
Concid. & decoq. in aq. q. ſ. F. lavacrum.

CAPUT XIII.

Cum fonte diætetico concludit.

COmplectitur diæta omnes ſex res non naturales dictas.

AEREM quod concernit, conſtitutionem ejus depingit *Aretæus 1. de curat. acut. cap. 1.* dicens: *Ægrotum cubare convenit in conclavi mediocris amplitudinis, aëris temperati hyeme tepidi, æſtate frigidioris vere autē & autummo ſecundum tēporum naturas conjectura uti decet. Parietes læves ſint, æquales nec ſuperemientes, neq; feſtucas aut aliud quid exertum habentes neq; picturis exornentur, picturæ enim mentem turbant.*

Utrum in tenebris, an verò in luce habendi ſint ægri, jam olim diſputatum. Antiqui ut refert *Celſus*, tales ægros in tenebris habebant; eò quod ipſis contrarium eſſet exterreri, & ad quietem animi tenebras conferre aliquid judicabant. At Aſclepiades, tanquam ipſis tenebris terrentibus, in lumine habendos eos dixit. Verum litem componit ipſe *Celſus*, dicens: neutrum perpetuum eſſe, alium enim lucem, alium tenebras magis turbare, reperiri quoque in quibus nullum diſcrimen deprehendatur, quæ ipſa etiam ſententia eſt *Aretæi*, & plurimorum recentiorum.

Vi-

VICTUS ratio qualis eſſe debeat, facile patet ex *lib. 1. aph. Hipp.* ubi prolixè docet Divinus ſenex, quisnam victus debeatur morbis acutis, è quorum numero etiam phrenitis eſt. Verbo ut dicam: requiritur victus *in ſubſtantia* tenuis, habito reſpectu ad conditionem ægri & morbi ipſius vehementiam; in *qualitate* refrigerans & humectans, in *quantitate continua*, paucus, in *diſcreta* crebrior, docente *Aretæo*: cavendo exacerbationes. Convenit itaque *ptiſana hordeacea*, vel etiam *hordeum integrum*; imò cum Germani noſtri pleniore victu uti ſoleant, *carnes vitulinæ, gallinaceæ, caponum* & ſimiles, *lactucâ* vel *limonibus* conditæ, panis ſimilagineus: non nocebit interdum *pomum* unum aut alterum *borstorfianum* elixum cum paſſulis minoribus: quæ ubi haberi non poſſunt, eorum vices ſupplebunt poma *Carthuſiana* dicta vulgò Cartheuſer Aepfel/ quæ ubi perfectè maturuerunt, jucundi ſunt ſaporis, odoris & coloris; aliave dulcia ac ſvaveolentia.

POTUS non minor quam cibi habenda ratio, à cibo enim plerumq; abhorrent ægri, ſed potū maximè deſiderant. Conducit autem refrigerans & humectans quicunque; aqua vel *de coctum hordei*, *cereviſia* non nimis lupulata aut lolio corrupta, hæc enim caput tentant. *Serveſtana* ubi habetur, valde commendatur, ut & *Naumburgenſis*, quæ ob aquarum naturam plurimum nitroſi ſalis participare dicitur.

Plurimum juvant *acidulæ* variis in locis ſcaturientes; præ aliis tamen *Svvalbacences* & *Egranæ*: *Spadanas* ſuas extollit *Henr. ab Her. in Spadacrene.*

Acidulæ artificiales viribus & ſapore naturalibus analogæ parari poſſunt ex *ſpir.* 🜍*is*, 🜍 *li.*🜍*tri.* ex nitro præparato ſeu *lapide prunellæ* ex *nitro* etiam ♁*iato* & ſimilibus.

De *vino* an concedendum ſit phreniticis diſquirunt multi? A plurimis conceditur vinum tenue, idque, ut *Zacut. Luſit. prax. hiſtor.* docet, *in declinatione phrenitidis ſi*

ſyncope aliâ de cauſa invaleſcat, vel æger ſit imbellis, quod etiam confirmavit. *Hipp. 3. acut. 41.*

Somnus omnibus viribus provocandus & Vigiliæ arcendæ; conſtat enim experientiâ, cum vigiliis ipſum affectum deſiiſſe. Auxilia ſupra videantur.

Motus nimius præcavendus; hinc monente *Aretæo quieſcere jubendum eſt & ægrotos ipſos, & adſtantes, acutè enim audiunt phrenitici & ſtrepitibus irritantur: cubilis quoq; longitudo & latitudo moderata eſſe debet, quo neq; in ampliori volutari jactariq; poſſit, nec à nimis auguſto delabi.*

Excrementa quævis omni ſtudio, debito tempore & quantitate ut fluant, curandum; quod ſi non reſpondeant, alvus clyſteribus irritanda, tranſpiratio inſenſilis, exhibitis diaphoreticis ſupra deſcriptis, procuranda; vel in potum injiciatur aliquid de C.C. calcin. vel ⊕ δiato. *Urinæ* etiam fluxus vel per ſuperius tradita, vel epithematibus emollientibus extra applicatis reſtituendus. Commendatur etiam apium, anethum, aut ſimile quid ſi potui injiciatur.

Tandem animi παθήματα etiam moderanda, quod optimè docet *Celſus* hiſce: *Adverſus omnium autem ſic inſanientiũ animos gerere ſe pro cujusq; natura neceſſarium eſt. Quorundam enim vani metus levandi ſunt: ſicut in homine prædivite famem timẽte incidit; cui ſubinde falſæ hæreditates nunciabantur. Quorundam audacia coercenda eſt: ſicut in his fit, in quibus continendis plagæ quoq; adhibentur. Quorundam etiam intempeſtivus riſus objurgatione & minis prohibendus eſt. Quorundam diſcutiendæ triſtes cogitationes: ad quod ſymphoniæ, & cymbala, ſtrepitusque proficiunt. Sæpius tamen aſſentiendum, quam repugnandũ eſt: paulatimq;, & nõ evidenter, ab his, quæ ſtultè dicuntur, ad meliora mens abducenda.*

Hæc ſunt quæ pro temporis ratione & ingenii dotibus de gravi hoc affectu dicere potuimus. Deo T. O. M. pro gratia ſua præſtita grates agimus debitas.

FINIS.

Clariſſimo

RUTTÖRFFERO,

pro

LICENTIA

Summos in arte Medica capeſſendi honores, cathedram aſcendenti

FELICITER

acclamat

GUERNERUS ROLFINCIUS,
Phil. Med. D. P. P. Senior, Decanus.

RUTTÖRFFERE, artis medicæ clariſſime myſta!
pœonii ſpes ampla chori! præfulgida virtus
ingenii geniique tui, doctrinaque multa
promeruit dudum; quod non indebita tantis
præmia,& auguſtos ſtudiis depoſcis honores.
Non te deſidiæ Siren, non ulla iuventæ
illecebra à Phoebo revocavit,ſemper in hortis
Pieridum pernox, & perdius accubuiſti.
Gratulor hunc animum, tantos tibi grator honores,
ic medicina tuum nomen ſuper aſtra reponit.

Dul-

DUlcis nonne quies ſequitur, cum parta labore,
poſt pugnam, curas, præmia Apollo probat?
Auguror & Laurum, quæ mox ventura, ſecundam
apprecor, ut Patriæ commoda multa ferat.

Dn. Doctorando Clariſſimo

animitùs gratulatur

PRÆSES.